L'HOSPITAL GENERAL: CINC SEGLES D'ASSISTÈNCIA SOCIAL I SANITÀRIA A VALÈNCIA

L'abril del 1512 el govern municipal de València va decidir unificar els hospitals dispersos per la ciutat en un únic centre, amb l'excepció de l'Hospital de Sant Llàtzer, de leprosos. La fundació de l'Hospital General de València s'insereix en els corrents de l'humanisme i la nova concepció renaixentista de la ciutat. Joan Lluís Vives fou un dels defensors del compromís dels governants amb la creació d'institucions urbanes i espais públics, places, mercats, assistència als desemparats. L'humanisme de Vives va impulsar l'hospital, i al llarg del segle XVI els hospitals municipals s'estenien per les principals ciutats europees. València no fou l'excepció. També Xàtiva va fundar un hospital renaixentista esplèndid. La dispersa atomització dels petits hospitals medievals precedents, associats a la caritat i dedicats a l'assistència al cos i a l'ànima, i la fundació el 1409 de l'Hospital dels Folls, Orats i Ignoscents per iniciativa del pare Jofré van precedir la fundació de l'Hospital General que ara commemora els 500 anys, el qual es va convertir en el centre d'assistència social i sanitària més important del Regne.

Durant la llarga etapa històrica de l'Antic Règim, l'Hospital era lloc d'atenció als pobres i necessitats; acollia expòsits a la inclusa i sifilítics a les sales destinades al *mal de siment*, asilava dements i curava els soldats, controlava les prostitutes, atenia els malalts pobres, els ferits i els accidentats. Dirigit per l'estament religiós i organitzat com una institució basada en l'acció caritativa, la salut del cos i la salut de l'ànima anaven plegades i conjuminaven una organització quasi monacal amb una activitat assistencial clínica i quirúrgica, associada a la tasca asilar d'acollir malalts, rodamons, moribunds, ferits, bojos i xiquets abandonats. Les Constitucions de 1785, redactades pel canonge Mayoral i aprovades per Carles III, establien una junta rectora presidida per un germà major nomenat pel rei, i composta per un canonge, un regidor del consistori, quatre eclesiàstics, quatre nobles de la ciutat, quatre ciutadans destacats, entre ells dos comerciants, i el rector de l'Hospital, l'eclesiàstic que ostentava la direcció. Es finançava amb les almoines de la noblesa i la burgesia adinerada, de les misses i processons, dels actes lúdics i festius i de les herències indulgents dels benefactors. En temps de crisi (social, demogràfica, bèl·lica, epidèmica, de fam...) l'hospital esdevenia el nucli assistencial dels marginats, les mares fadrines, els orfes, la gent gran, les vídues, els malalts incapacitats.

La funció social dels hospitals generals no va canviar gaire a Europa fins l'arribada de les reformes liberals. De manera semblant a les *Poor Acts* (lleis de pobres) de molts països europeus, les lleis de beneficència implicaven d'una manera més directa les administracions locals en el govern dels hospitals i les institucions d'atenció social a la pobresa. Tanmateix, la manca de recursos públics feia dependre els hospitals, asils, cases de beneficència o de misericòrdia de la capacitat organitzativa i recaptadora de l'església. A causa del creixement demogràfic de la ciutat, al llarg del segle XIX, l'Hospital General de València va complir amb la demanda creixent d'atendre les capes socials més pobres quan es veien amenaçades per la malaltia greu o epidèmica, la pobresa i la marginalitat. Atès per un personal heterogeni de metges, practicants, administratius, subalterns i religiosos, l'hospital va exercir un paper clau, com a principal institució assistencial valenciana, on feien pràctiques els estudiants de medicina i exercien un grapat de metges de plantilla. La segona meitat del segle XIX i la transició cap al XX fou un període de creixent medicalització, on començaren a manifestar-se les noves demandes de la societat liberal, l'expansió dels experts i les especialitats mèdiques. El creixent impuls de les tecnologies sanitàries va orientar un canvi de rumb cap a un perfil institucional més adreçat cap a una atenció sanitària pública als ciutadans.

> «L'HOSPITAL GENERAL VA PASSAR DE SER UN CENTRE D'ATENCIÓ SOCIAL I SANITÀRIA ALS GRUPS SOCIALS AMENAÇATS D'EXCLUSIÓ A ESDEVENIR UN CENTRE D'ESPECIALITATS MÈDIQUES CAPAÇ D'INTRODUIR LES INNOVACIONS TECNOLÒGIQUES»

Durant les primeres dècades del segle XX l'Hospital General va experimentar una transformació no només en la seua estructura interna, sinó també en la seua funció social. El nou valor de la salut com a dret ciutadà va configurar una xarxa d'institucions sanitàries, de caràcter preventiu i assistencial, que va impulsar un canvi

© Arxiu Diputació Provincial de València (ADPV)

© Arxiu Diputació Provincial de València (ADPV)

Algunes fotografies de l'Hospital General de València, extretes d'una publicació de 1927. En les imatges, de dalt a baix, infermeria de medicina i infermeria de xiquets. L'hospital albergava la inclusa per acollida de xiquets orfes i abandonats. A sota, gabinet de diatèrmia. A partir de 1900 les especialitats mèdiques i els dispensaris introduïren noves tecnologies a l'hospital, com sales d'exploració amb instrumental de radioteràpia profunda o de raigs X.

© Arxiu Diputació Provincial de València (ADPV)

en l'atenció sanitària, més professionalitzada i tècnica, millor articulada al voltant de l'assistència mèdica. El naixement de l'hospital d'especialitats va ser possible gràcies a una sèrie d'institucions complementàries (dispensaris, instituts d'higiene, laboratoris) i de polítiques sanitàries (campanyes, estadística epidemiològica) que van transformar la significació de l'hospital en el context de les institucions sanitàries. Com a escenari d'introducció de les noves especialitats mèdiques, des dels anys centrals del segle XX l'Hospital es va transformar en el principal escenari de modernització tecnològica i assistència especialitzada.

És per això que el vell edifici de l'hospital renaixentista va començar a albergar infermeries i policlíniques de dermatologia, urologia, ginecologia, pediatria, medicina interna o traumatologia, que foren el punt de partida d'una nova concepció de l'assistència mèdica i del dret a la salut, que es va anar imposant en els països occidentals des de les dècades centrals del segle XX. L'arquitectura del vell hospital renaixentista va haver de ser substituïda per altres edificis on nous laboratoris, quiròfans, sales de malalts i especialitats obriren les portes a l'anomenat hospital d'especialitats, on la tecnologia i l'especialització adquirien cada dia més importància dins la nova funció social del dret a l'atenció sanitària.

El canvi en la funció social de l'Hospital General va ser radical: va passar de ser un centre d'atenció social i sanitària als grups socials amenaçats d'exclusió, a esdevenir un centre d'especialitats mèdiques molt més capaç d'introduir les innovacions tecnològiques que els metges que operaven en consultes particulars. La necessitat de noves infraestructures d'exploració, diagnòstic i tractament (laboratoris d'anàlisis clíniques, sales de radiologia, quiròfans asèptics, serveis de transfusió, sales de rehabilitació, etc.) van transformar l'hospital d'especialitats en l'escenari on les noves tecnologies, el làser, l'ecografia, l'electrocardiografia i electroencefalografia van iniciar una revolució tecnològica que continua creixent fins als nostres dies, especialment després de l'aliança entre els avenços de la física de partícules, l'electrònica, la informàtica i les tècniques de tractament d'imatges, que han donat lloc a una veritable revolució en l'exploració interna del cos, i en la cirurgia orgànica i de cavitats. Una cosa semblant es pot dir de les tècniques de tractament oncològic, de la cirurgia de trasplantaments, o d'una futura medicina regenerativa. Avui l'Hospital General inaugura nous espais quirúrgics i assistencials dotats de les tecnologies més avançades. Ha estat un llarg camí des del segle XVI fins al XXI el que ha fet de l'Hospital General una institució fonamental de la identitat valenciana.

JOSEP LLUÍS BARONA
Catedràtic d'Història de la Ciència. Universitat de València